

*Шаповал А. О.,**аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОГЛЯД ТА ОБШУК ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті автор аналізує чинне кримінальне процесуальне законодавство України в умовах воєнного стану, а також досліджує хронологію законодавчих змін, починаючи з 2014 року. Встановлено, що з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України процедура проведення огляду та обшуку транспортного засобу зазнала кардинальних змін. Зазначається, що однією із основних новел є можливість проведення огляду та обшуку транспортного засобу в умовах воєнного стану у нічний час доби, тобто з 22 до 6 години. Акцентується увага на тому, що за таких умов вибір часу проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій повністю покладається на слідчого, прокурора, й не потребує наявності умови «невідкладності», що в свою чергу може призводити до зловживань таким правом. Окрім цього встановлено, що органи досудового розслідування отримали право проводити огляд та обшук транспортного засобу за відсутності понятних, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. Зазначається, що при цьому запроваджується обов'язок здійснювати безперервну відеофіксацію під час проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій. Автор пропонує внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України та закріпити, що безперервний відеозапис обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи повинен відображати всі дії та рухи учасників проведення таких слідчих (розшукових) дій. Також зазначається, що керівник відповідного органу прокуратури отримав право санкціонувати проведення огляду та обшуку транспортного засобу. При цьому уточнюється, що такими повноваженнями він наділений лише в умовах воєнного стану та у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Проаналізовано останні статистичні дані Державної судової адміністрації України, які показали, що 14% від загальної кількості судів загальної юрисдикції припинили здійснювати правосуддя, а 9% від загальної кількості судів є пошкодженими або повністю зруйнованими. Констатовано, що надання керівнику органу прокуратури певних «судових» функцій є вимушеним кроком в умовах сьогодення. Автор приходиться до висновку, що не зважаючи на певну суперечливість законодавчих змін у процедурі проведення огляду та обшуку транспортного засобу, вони необхідні та своєчасні в умовах воєнного стану.

Ключові слова: поліція, прокуратура, суд, права людини, огляд, обшук, транспортний засіб, воєнний стан, комендантська година, блокпост.

Постановка проблеми. З моменту повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України змінилося не лише життя мирних громадян. Кардинальних змін також зазнало кримінальне процесуальне законодавство нашої держави. Так 1 травня 2022 року набув чинності прийнятий Верховною Радою України Закон «Про внесення змін до Крими-

нального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX [3], яким внесено значний обсяг змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Вищевказаним нормативно-правовим актом, серед іншого, запроваджено особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану. Такі законодавчі зміни значно розширили повноваження правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування, а особливо – під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як огляд та обшук транспортного засобу. Мета внесення таких законодавчих змін є очевидною, оскільки, в умовах воєнного стану та повномасштабної війни в Україні значно збільшилась кількість злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів. Серед них: державна зрада; шпигунство; колабораційна діяльність; несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України та інші злочини. Однак тут постає важливе питання про баланс публічних та приватних інтересів: чи не надмірно зачіпають права людини нові повноваження органів досудового розслідування, і чи дійсно вони наскільки необхідні в умовах воєнного стану?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику проведення досудового розслідування та слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану вивчали такі вітчизняні науковці та практики, як: І.В. Гловюк, В.А. Завтур, О.О. Кравчук та інші. Однак, незважаючи на наявність наукових досліджень, присвячених вказаній проблематиці, дуже мало уваги приділяється питанням процедури проведення огляду та обшуку транспортного засобу в умовах воєнного стану.

Метою статті є аналіз останніх законодавчих змін кримінального процесуального законодавства України щодо умов та підстав проведення огляду та обшуку транспортного засобу в умовах воєнного стану, виявлення існуючих недоліків їх практичного застосування та формування пропозицій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще у 2014 році КПК України було доповнено новим на той час розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [1]. На той час вищевказаний розділ складався лише з однієї статті, яка регламентувала порядок проведення досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

У 2021 році до КПК України знову були внесені зміни, відповідно до яких, дещо змінилася назва розділу IX-1 на

«Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» [2]. Однак єдина стаття цього розділу (ст. 615 КПК України) змін не зазнала.

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації та запровадження на території України воєнного стану розділ IX-1 КПК України зазнав кардинальних змін та доповнень. По-перше, було змінено назву вищевказаного розділу на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». По-друге, було значно розширено та доповнено новими положеннями вищевказаний розділ КПК України [3]. Останні зміни якраз і регламентують підстави та умови проведення досудового розслідування, слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, зокрема, огляду та обшуку транспортного засобу. Окрім трансформації вищевказаного розділу, окремих змін зазнали й інші статті та розділи КПК України.

Однією із основних законодавчих змін є можливість в умовах воєнного стану проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час доби, тобто з 22 до 6 години. Раніше така можливість існувала лише для невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Це означає, що в умовах воєнного стану правоохоронні органи на абсолютно законних підставах можуть проводити огляди чи обшуки транспортних засобів у нічний час доби незважаючи на те, чи є випадок невідкладним. Чи є необхідними такі законодавчі зміни? В умовах сьогоднішнього – безперечно, що так. Однак тут все ж таки існує вірогідність зловживання вказаним правом правоохоронними органами. Це пов'язано з тим, що більшість оглядів та обшуків навіть в умовах воєнного стану можуть бути проведені без нагальної терміновості, у денний час доби і за наявності власника. Це звичайно не стосується тієї частини дійсно невідкладних оглядів та обшуків, які проводять правоохоронні органи по різних категоріям справ, а особливо в умовах воєнного часу. Тому в даному випадку вибір часу проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій повністю покладається на слідчого, прокурора, й не потребує наявності умови «невідкладності».

Розглянемо для прикладу наступну ситуацію: особу вночі затримують працівники правоохоронних органів за підозрою у скоєнні колабораційної діяльності та проводять на місці обшук її транспортного засобу. Зрозуміло, що вночі потенційно може бути більше порушень її прав під час проведення такої слідчої (розшукової) дії. Так, адже в даній ситуації дуже висока ймовірність того, що особа не зможе скористатись правовою допомогою адвоката (захисника) або залучити перекладача (у разі його необхідності). Тому вважаємо таку законодавчу норму доречною та навіть необхідною в умовах воєнного стану, однак після його завершення або зупинення варто повернутись до «загального» порядку проведення слідчих (розшукових) дій.

Наступною не менш важливою новелою у КПК України стала можливість проводити огляд та обшук житла чи транспортного засобу за відсутності понятих. Аналізуючи положення п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України варто зазначити, що органи досудового розслідування мають право проводити огляд чи

обшук транспортного засобу або житла без залучення понятих лише за наявності двох умов:

- 1) якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим;
- 2) якщо залучення понятих пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я.

Цей перелік є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає. Такі законодавчі зміни є виправданими та доречними, оскільки, в умовах воєнного стану в Україні (а особливо в районах, де ведуться активні бойові дії) не завжди можливо знайти понятих для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій. В якості прикладу можна проаналізувати наступну ситуацію. Працівники правоохоронних органів вночі (у період комендантської години) зупинили на блокпосту транспортний засіб. Під час поверхневого огляду автомобіля поліцейські та військовослужбовці виявили велику кількість зброї. В такому випадку для правильного документування вищевказаного кримінального правопорушення поверхневої перевірки транспортного засобу (яка регулюється ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію та є превентивним поліцейським заходом) буде недостатньо – тут необхідно проводити огляд або обшук транспортного засобу (в розумінні КПК України). Саме в цей момент у правоохоронних органів виникнуть складнощі у залученні понятих.

Так, відповідно до Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 1455 від 29 грудня 2021 року, блокпост – посилений контрольно-пропускний пункт, який за рішенням військового командування тимчасово встановлюється на вході/виході (в'їзді/виїзді) на територію/з території, де введено воєнний стан і встановлено особливий режим (за винятком державного кордону), на якому облаштовуються місця для перевірки осіб, транспортних засобів, багажу та вантажів, позиції вогневих засобів та бойової техніки, місця для відпочинку та забезпечення життєдіяльності особового складу, який виконує завдання на такому пункті, до складу якого можуть входити службові особи військових формувань та правоохоронних органів, які відповідно до закону залучені до здійснення заходів правового режиму воєнного стану [6]. З цього поняття слідує, що на блокпосту можуть перебувати лише службові особи військових формувань та правоохоронних органів. Однак вони не можуть бути понятими, оскільки, є заінтересованими особами в результатах кримінального провадження (абз. 3 ч. 7 ст. 223 КПК України). Згідно з Порядком здійснення заходів під час запровадження комендантської години та встановлення спеціального режиму світломаскування в окремих місцевостях, де введено воєнний стан, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 573 від 8 липня 2020 року, на території, де запроваджено комендантську годину, забороняється перебування у визначений період доби на вулицях та в інших громадських місцях осіб без виданих перепусток, а також рух транспортних засобів [7]. Таким чином, в умовах воєнного стану на блокпосту у нічний час доби (під час комендантської години) буде дуже проблематично знайти понятих для проведення огляду чи обшуку транспортного засобу.

Важливо також зазначити, що присутність понятих і раніше не завжди гарантувала безсторонність та прозорість проведення огляду та обшуку транспортного засобу. Мова йде про

непоодинокі випадки залучення слідчим чи прокурором до проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій в певній мірі заінтересованих осіб (наприклад, практикантів з органів поліції чи прокуратури, знайомих співробітників правоохоронних органів). Часто з такими особами слідчий, прокурор разом приїжджали на місце проведення огляду чи обшуку, що може ставити під сумнів їх незаінтересованість. Цю проблему законодавець вирішив, закріпивши обов'язок здійснення безперервної відеофіксації під час проведення огляду чи обшуку транспортного засобу або житла. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, у такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. Це позитивна новела для органу досудового розслідування, оскільки, в умовах діджиталізації та технічного прогресу, мобільний телефон або планшет із функцією відеозапису є майже у кожного. В таких умовах здійснити безперервний відеозапис слідчої (розшукової) дії буде набагато простіше, аніж знайти та правильно запротоколювати понятих.

Інше питання відносно інформативності такого відеозапису. Так, розглянемо для прикладу ситуацію, коли працівники правоохоронних органів проводять огляд чи обшук масштабного об'єкту, наприклад вантажного автомобілю з причепом. Зазвичай для проведення таких слідчих (розшукових) дій залучають щонайменше декілька оперативних співробітників та слідчих. Тобто, обшук проводять одночасно в декількох місцях транспортного засобу. Декілька понятих в такому разі могли б слідкувати та фіксувати всі дії учасників проведення огляду чи обшуку. Однак, з відеофіксацією ситуація дещо інша. Так, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України лише вказує на необхідності здійснення відеофіксації «доступними технічними засобами», але не зобов'язує слідчого, прокурора здійснювати безперервну відеофіксацію з декількох технічних засобів. Тому в даному випадку цілком може статися ситуація, коли «частина» проведеного огляду чи обшуку просто не потрапить до відеозапису. Окрім цього, також постає питання щодо належної якості такого відеозапису. Це пов'язано з тим, що безперервний відеозапис вищевказаних слідчих (розшукових) дій може бути поганої якості (наприклад, якщо огляд чи обшук транспортного засобу проводять в нічний час доби). З такого відеозапису буде складно встановити будь-які деталі проведення вищевказаних слідчих (розшукових) дій. У зв'язку з вищевикладеним, було б доречно доповнити п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України ще одним реченням наступного змісту: *«Такий відеозапис повинен відображати всі дії та рухи учасників проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи»*.

Наступною важливою новелою КПК України є надання права керівнику прокуратури санкціонувати проведення деяких заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Перелік таких процесуальних дій є досить широким та разом з тим, вичерпним. Серед них, зокрема, можливість в умовах воєнного стану надавати дозвіл на проведення огляду та обшуку житла чи іншого володіння особи. Так, відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 233, 234, 235 КПК України такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури.

Іншими словами, якщо слідчий суддя за об'єктивних причин не може виконувати свої повноваження у певній місцевості в умовах воєнного стану, керівник відповідного органу прокуратури має право винести постанову про дозвіл на проведення огляду чи обшуку транспортного засобу. Згідно з приписами п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, така постанова має бути винесена за клопотанням прокурора, або клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. При цьому, прокурор (або група прокурорів), який здійснюватиме повноваження у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування (ст. 37 КПК України).

Безсумнівно, вищевказана новела КПК України є найбільш дискусійною у порівнянні з іншими. Це пов'язано з тим, що в даному випадку законодавець фактично переклав функцію здійснення судового контролю на сторону обвинувачення. З одного боку, це грубе порушення основоположних норм та принципів здійснення судочинства в Україні, оскільки, відповідно до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, тому делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [8]. Однак, тут є й «інша сторона медалі». Так, згідно з останніми статистичними даними Державної судової адміністрації України, станом на 31 травня 2022 року не здійснюють правосуддя 99 апеляційних та місцевих судів, що становить 14% від загальної кількості. Пошкодженими або повністю зруйнованими є 67 (9%) від загальної кількості (777) приміщень судів [9]. Тому, якщо розглядати такі законодавчі зміни через призму воєнного стану та активних бойових дій в Україні – вони, все ж таки, є виправданими та своєчасними в умовах сьогодення.

Візьмемо для прикладу наступну ситуацію. Працівники правоохоронних органів в районі проведення активних бойових дій затримали підозрюваного у скоєнні державної зради. Для отримання доказів протиправної діяльності їм необхідно провести обшук транспортного засобу підозрюваного. Однак суд, до територіальної підсудності якого належить розгляд клопотань відповідного органу досудового розслідування, не працює. Саме за таких умов «судові» повноваження керівника відповідного органу прокуратури виглядають доволі виправданими.

Висновки. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України кримінальне процесуальне законодавство зазнало кардинальних змін. Така трансформація законодавства пов'язана насамперед з необхідністю виявлення та розслідування злочинів проти основ національної безпеки, оборони та інших особливо тяжких злочинів. Торкнулися зміни порядку проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема й огляду та обшуку транспортного засобу. По-перше, в умовах воєнного стану органи досудового розслідування отримали право на проведення огляду та обшуку транспортного засобу у нічний час доби, тобто з 22 до 6 години. Раніше така можливість існувала лише для невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Вважаємо таку законодавчу норму доречною та навіть необхідною в умовах воєнного стану, однак після його завершення або зупинення варто повернутись до «загального» порядку проведення слідчих (розшукових) дій. По-друге, органи досудового

розслідування отримали право проводити огляд та обшук транспортного засобу за відсутності понятних, якщо їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. При цьому запроваджується обов'язок здійснювати безперервну відеофіксацію під час проведення огляду чи обшуку транспортного засобу. В умовах воєнного стану такі законодавчі зміни є виправданими та доречними, однак, було б доречно доповнити п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України положенням про те, що «такий відеозапис повинен відображати всі дії та рухи учасників проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи». По-третє, керівник відповідного органу прокуратури отримав право санкціонувати проведення огляду та обшуку транспортного засобу. Однак такими повноваженнями він наділений лише в умовах воєнного стану та у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень. Незважаючи на певну суперечливість такої законодавчої норми, вважаємо її необхідною в умовах воєнного стану та в районах проведення активних бойових дій, де суди повністю припинили або призупинили здійснювати правосуддя.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України № 1631-VII від 12 серпня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#Text>
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування : Закон України № 1422-IX від 27 квітня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-20#n47>
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України № 2201-IX від 14 квітня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про Національну поліцію : Закон України № 580-VIII від 2 липня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан : Постанова Кабінету Міністрів України № 1455 від 29 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>
7. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України № 573 від 8 липня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2020-%D0%BF#Text>
8. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 31 травня 2022 року. Судова влада України, 31 травня 2022 року. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/>

Shapoval A. Inspection and search of the vehicle under conditions of martial law

Summary. In the article the author analyses the current criminal procedural legislation of Ukraine under conditions of martial law and examines the chronology of legislative changes since 2014. It was established that since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, the procedure of vehicle inspection and search has undergone fundamental changes. It is noted that one of the main novelties is the possibility of vehicle inspection and search under conditions of martial law at night, i.e. from 22 to 6 o'clock. The emphasis is made on the fact that under such conditions the choice of time for the above investigative (search) actions is entirely imposed upon the investigator and prosecutor, and does not require the occurrence of a condition of 'urgency', which can lead in its turn to abuse of this right. In addition, it was established that the pre-trial investigation bodies were given the right to inspect and search the vehicle in the absence of witnesses, if their involvement is objectively impossible or is connected with a potential danger to their lives or health. It is noted that the obligation to carry out continuous video recording during the above-mentioned investigative (search) actions is introduced. The author proposes to amend Paragraph 1 Part 1 of Article 615 of the Criminal Procedural Code of Ukraine and to formalise that a continuous video recording of a search or inspection of a home or other property of a person must reflect all actions and movements of the participants of such investigative (search) actions. It is also noted that the head of the relevant authority of the prosecutor's office was given the right to authorize the inspection and search of the vehicle. It is specified that he is endowed with such powers only under conditions of martial law and in case the investigating judge has no objective possibility to exercise his powers. The latest statistic data of the State Judicial Administration of Ukraine were analyzed, which showed that 14% of the total number of courts of general jurisdiction discontinued executing justice, and 9% of the total number of courts were damaged or completely destroyed. It was stated that granting certain 'judicial' functions to the head of the prosecutor's office is a forced step in today's conditions. The author comes to a conclusion that despite some inconsistencies in legislative changes of the procedure of vehicle inspection and search, they are necessary and timely under conditions of martial law.

Key words: police, prosecutor's office, court, human rights, inspection, search, vehicle, martial law, curfew, checkpoint.